

Iz poglavja o narodnih tradicijah

A. Poljanec

Obložile očetov razprtije
s Pipinovim so jarmom sužno ramo;
odtod samo krvavi punt poznamo,
boj Vitovca in ropanje Turčije.

Prešeren.

I.

Med specifični sredstvi, ki se jih fašizem poslužuje za dosego smotrov modernega kapitalizma, je treba zlasti poudariti važnost ideoloških sredstev. Ideološka sredstva fašistične ideologije tvorijo zaključen sistem demagogije, ki se je razvila pri fašistih v pravcato umetnost. Namen te „umetnosti“ je, ustvariti fašizmu množično podlago. Prizadevanja fašizma v tem pravcu so dvojna: po eni strani poizkuša ustvariti poseben „socialni program“, to se pravi, zbrati vse, kar se je v dosedanjih političnih programih izkazalo kot privlačno. To ima za posledico, da fašistični „socialni programi“ po svoji obliki (in samo po obliki) dostikrat močno spominjajo na programe levičarskih strank. Izkušnja dveh pomembnejših fašističnih množičnih gibanj, italijanskega in nemškega, kaže, da se prizadevanja v tem pravcu uveljavljajo v glavnem pred prihodom fašizma na oblast. Tako pravi na primer ideolog italijanskega fašizma, milanski vseučiliški profesor Volpe, o prvotnem programu italijanskega fašizma, da je bil „meglen, na prvi pogled malce demagoški in revolucionaren“ (Letopis mednarodnega centra za fašistične vede“ za l. 1928.).

Čeprav važnosti tega dela fašistične ideologije, t. j. „socialnega programa“, ne gre podcenjevati, je vendar mnogo nevarnejši tisti del, ki predstavlja trajno obliko fašistične demagogije in ki se po prihodu fašizma na oblast stopnjuje v isti meri, v kateri „socialni“ del stopa v ozadje. Mislimo namreč tisto plat fašistične demagogije, ki gradi na pojmovanjih in predstavah, katere so se v toku zgodovinskega dogajanja ponekod bolj, ponekod manj globoko vkoreninile v ljudski miselnosti, zlasti v miselnosti srednjih slojev mesta in vasi, skratka, ki gradi na tradicijah ljudstva. Velik mislec našega stoletja ni zastojl dejal: „Moč tradicije, moč navade milijonov, to je strašna moč!“ Predstavniki današnje reakcije tega dejstva ne podcenjujejo, tudi prijatelji napredka ga ne smejo.

Ljudske predstave so lahko fiktivne. Taka fikcija je n. pr. lastnina čez ušesa zadolženega kmeta in obrtnika. In vendar vzbuja fašizem v obeh zavest lastnikov, da bi na ta način ta dva fiktivna lastnika kot razpoložljivi rezervi dejanskih lastnikov postavil v fronto proti dejanskim nelastnikom, proti vojski mezdnege dela, s katero ju že njuno delo veže v skupnost

delovnega ljudstva. Prav tako so tudi tradicije dostikrat negativne in takrat jim pravimo predsodki. Tak predsodek je recimo antisemitizem, ki v fašistični ideologiji predstavlja posebno vrsto stikališča med socialno demagogijo in izkoriščanjem ljudskih tradicij. Boj proti „židovskemu velekapitalu“, to je hkratu izkoriščanje protikapitalističnega razpoloženja množic in oživljanje tradicij srednjeveškega ghetta, oboje pa v zaščito „nacionalne“ podjetnosti, v najnovejši jugoslovanski praksi poleg tega še v zaščito centralizma.

Toda ljudska pojmovanja in predstave niti daleč niso vselej negativne. V kmečkem človeku, tem „čuvarju narodnosti“, kakor ga imenuje eden od najboljših sodobnih poznavalcev narodnega vprašanja, žive mnoge močno pozitivne in zagledelj trajne tradicije, ki jih je treba ostro ločiti od negativnih. Ločnico lahko ugotovimo z znanstveno točnostjo. Negativne tradicije, ki jih obeležujemo kot vraže, praznoverje in predsodke, in običaji, ki so z njimi neposredno zvezani, so nastali v miselnosti ljudstva kot proizvodi njegove nemoči, predvsem pred zakoni družbenega dogajanja, potem pa tudi pred zakoni prirodnega dogajanja. Pozitivne tradicije pa so se razvile iz puntov tlačanov, iz boja za osvoboditev izpod fevdalizma, ki je bil hkratu proces združevanja ljudskih množic in njihovega oblikovanja v narode, iz žilave borbe proti raznarodovalnim težnjam tujih tlačiteljev in proti njihovim domačim agentom, za svobodo in proti sleherni obliki zatiranja. To je vsebina tistega ljudskega čuvstvovanja, ki je dobilo svoj izraz v svobodoljubju in narodnem ponosu. Medtem ko so se negativne tradicije razvijale in se vzdržujejo ob dejavni podpori vsakokrat vladajočih razredov, so se pozitivne porajale ob najhujšem odporu teh razredov, v boju z njimi. Katera plat tradicij v nekem narodu prevladuje, je kajpak odvisno od konkretnega zgodovinskega razvoja.

Celota tradicij se odraža v tem, kar imenujemo psihično konstitucijo naroda ali kakor bi dejali po domače, v narodnem značaju. Kakor narod ni neka tvorba od vekomaj, marveč se je zgodovinsko razvijal in oblikoval, tako tudi narodni značaj ni enkrat za vselej dan, marveč se kuje hkratu z oblikovanjem naroda samega. Zagledelj moremo ta značaj proučevati samo vzporedno z razvojem naroda.

Da bo stvar kolikor moči nazornejša, jo bomo skušali osvetliti na domačem slovenskem primeru, v zgodovinskem procesu oblikovanja slovenskega naroda. Taka osvetlitev nima zgolj značaja teoretičnega razglabljanja, marveč je tudi čisto praktičnega pomena v boju s tistimi, ki skušajo nekatere negativne črte slovenskega narodnega značaja ovekovečiti in vtopiti slovensko narodno stvar v načelih Svete Alijanse XX. stoletja ter jo z njimi poistovetiti. Hkratu s tem bomo na primeru oblikovanja slovenskega naroda opozorili na nekatere momente, ki v vsej konkretnosti pobijajo fašistična pojmovanja naroda in narodnosti.

II.

Medtem ko so zapadnoevropski narodi hkratu z narodnim zedinjenjem doživljali tudi državnopravno združevanje v narodno državo, spadajo Slovenci med narode, ki niso imeli nikoli v zgodovini svoje lastne državne tvorbe, kakor niso imeli razvite svoje lastne fevdalne organizacije, ki je bila v srednjem veku pogoj državitvornosti. Ves proces oblikovanja slovenskega naroda se je vršil v okviru mnogonacionalne fevdalno-absolutistične države. Ta država se ni centralizirala vzporedno z notranjim razvojem in krepitevijo kapitalizma (kakor so se razvijale n. pr. Francija, Nemčija, Italija), marveč iz vnanje nuje, iz potrebe po strnitvi fevdalnih dinastičnih teritorijev v obrambi pred turško nevarnostjo. Slovanska govorica na današnjem slovenskem ozemlju je bila v srednjem veku govorica kmetov in kvečjemu še dela mestnih obrtnikov, torej zatiranih razredov fevdalne družbe. Slovensko ljudstvo, to je bil slovenski kmet. Zato ima prof. M. Kos popolnoma prav, ko pravi: „kmetje, ali kar je že skoraj isto, Slovenci“ („Zgodovina Slovencev“, str. 207). Kolikor sploh lahko govorimo o slovenski stvari, je bila to izrazito razredna stvar enega samega razreda, kmeta. Zato bi v tem razdobju pač težko govorili o kaki specifično slovenski zavesti. Zavest slovenskega kmeta je bila zavest tedanjega kmeta vobče, ki je s svojimi punti majal stavbo fevdalnega sistema in pripravljaj pot naprednejšim družbenim oblikam. Brez dvoma je jezikovna odtujenost med fevdalci in kmeti na Slovenskem razredno odtujenost še poglobljajala, z druge strani pa je istovetnost interesov nedvomno pospeševala slovenizacijo nemških kmečkih kolonistov, naseljenih v osrčju slovenske zemlje. Skupna obramba domače grude pred turškimi vpadi in stare kmečke „gmajne“ pred fevdalno gospodo, je bila vsekako važen činitelj v tem procesu stapljanja. In prav ta moment spajanja etnično raznorodnih elementov na podlagi skupnih razrednih interesov, ki ga pozneje še enkrat srečamo v slovenskih mestih, je treba poudariti zategadelj, ker pobija vse fašistične opredelitve naroda kot „skupnosti krvi“ in dokazuje pravilnost konkretnega pojmovanja naroda kot zgodovinsko oblikovane skupnosti jezika, ozemlja, gospodarskega življenja in psihične konstitucije, ki se odraža v kulturni skupnosti.

Važen moment v pravcu oblikovanja slovenskega naroda so terezijanske in jožefinske reforme kmečkega položaja. S slovenskega podeželja se je pričel močan odtok v mesta. Število slovenskega malomeščanstva in posebej slovenske inteligence, navezane na slovensko kmečko zaledje, raste. Kakor je razvoj kapitalistične manufakture usmerjal politiko prosvetljenega absolutizma v smislu fiziokratskih načel, tako je ta politika premij in subvencij s svoje strani pospeševala razvoj kapitalizma. Kapitalistična podjetja so se koncentrirala okrog Dunaja; pa tudi drugod, zlasti na Slovenskem, so bili kapitalisti skoraj izključno le Nemci, bodisi pomeščanjeni

plemiči ali pa poplemeniteni meščani, ki so razpolagali z zadostnim bogastvom.

Gospodarsko se je nemški kapitalizem že pred letom 1848. začel uveljavljati v dveh pravicah: z ene strani je rušil stare cehovske privilegije, z druge strani pa je že v kali dušil razvoj stremečega novega slovenskega malomeščanstva v mestih in na vasi. Kapitalistični zarodki na vasi so se pričeli razvijati hkratu z vse tesnejšim povezovanjem slovenske vasi s trgov (razvoj prometnih sredstev, zrahljanje in končno ukinitve fevdalnih spon), z razvijanjem blagovne proizvodnje, ki to vas vse bolj osvaja in pogloblja v njej notranjo diferenciacijo.

Malomeščanstvo na Slovenskem ima torej en skupen smoter: boj proti nemškemu kapitalizmu. Toda vodilni motivi v tem boju so različni. Staro cehovsko malomeščanstvo privilegiranih mest se bori za svoje privilegije, proti nemškemu kapitalizmu kot kapitalizmu. Zato je v osnovi konservativno. Novo slovensko malomeščanstvo, ki prihaja s kmetov in nosi v sebi napredne tendence, brani svoj nadaljnji razvoj pred nemškim kapitalizmom kot nemškim, in je zategadelj po teh notranjih tendencah slovensko in napredno. Vzeto v celoti pa je tedanje malomeščanstvo na Slovenskem navezano v svojem obstoju na slovensko podeželje, hkratu pa v svojem boju proti nemškemu kapitalizmu, ki stremi po Veliki Nemčiji, na vse protikapitalistične, reakcionarne pristaše fevdalne razkositosti. V tem tiči tisto osnovno protislovje, ki je pritisknilo svoj pečat na značaj slovenskega malomeščanstva in usmerjalo njegovo politiko v letu 1848. in pozneje vse 19. stoletje. To prihaja do izraza celo v izjavah tako dejavnih ljudi, kakor je bil n. pr. Miha Vošnjak, ki v prvem zvezku svojih „Spominov“ pravi: „Zedinjena Slovenija! to je tisti ideal, po katerem smo stremeli takrat in stremimo še tudi danes, saj človek mora imeti kak ideal, četudi ve, da ga ne doseže,“ (str. 208.).

Tudi tu se v boju proti prodiranju nemškega kapitalizma in pod vplivom izključno slovenskega podeželskega zaledja malomeščanski krogi brez ozira na etnično pripadnost zbližujejo in spajajo v enotno slovensko malomeščanstvo. Kdor to dejstvo prezre, temu bodo težko razumljivi taki pojavi kakor so n. pr. slovenski prvaki, ki niti ne znajo slovensko, ali pa izdajanje nemškega časopisa za propagando slovenske narodne stvari sredi Ljubljane.

III.

Tako se je zgodilo, da je bil kmet, ki je po Napoleonovem odhodu najtežje in najbolj neposredno občutil reakcijo Svete Alijanse na Slovenskem, edini, ki je v letu 1848. z dejanjem pokazal svojo voljo, do konca zrušiti fevdalno-absolutistični režim. Ta kmet nam je dal Prešerna, ki ga je tedanje veliko revolucionarno presnavljanje v Evropi oblikovalo v največjega slovenskega pesnika in ga postavilo med sodobne evropske genije.

Na ponašanje meščanstva vobče so zelo vplivali julijski dnevi v Parizu leta 1848., ki so mu prvič pričarali pred oči „pošast, ki hodi po Evropi“, privid njegovega bodočega grobarja kot samostojne politične sile. To dejstvo je spretno izrabil avstrijski absolutizem in z eno potezo na razmeroma zelo radikalen način rešil vprašanje fevdalnih odnosov na vasi; s tem je bil paraliziran kmet kot dejavni činitelj v revoluciji, revolucija sama je bila razorožena, vsem osvobodilnim gibanjem nenemških narodov pa je bila za dogleden čas zlomljena hrbtenica. Z neštetimi primeri potrjeno dejstvo namreč je, da ima osvobodilno gibanje zatiranih narodov samo tedaj izgled na uspeh, če je z vprašanjem narodnega zatiranja zvezano vprašanje „zemlje“, to se pravi, udarno silo dajejo narodnemu gibanju kmetje. Če teh ni poleg, potem ostane od ogromne konkretne vsebine narodnih bojov edinole boj za jezik, narodno gibanje pa se izrodi v „zadevice“ in „boj“ za ulične napise. Šele moderni imperializem je s svojo politiko zatiranja odvisnih in kolonijalnih narodov povrnil nacionalnemu gibanju vso njegovo bogato vsebino. Samo da je zdaj na mesto voditelja občenarodnih gibanj, ki ga je v dobi klasičnih meščanskih revolucij francoskega tipa zavzemala buržoazija, stopil drug, nov razred, proletariat.

Čeprav pod neposrednim pritiskom revolucije, so bili fevdalni agrarni odnosi v Avstriji vendarle likvidirani z dekretom „od zgoraj“. Kmet je dobil zemljo iz cesarjevih rok in ne iz rok revolucionarnega meščanstva kakor n. pr. v Franciji. Slovenski kmet je po tem takem spoznal kapitalizem samo z njegove slabe strani, njegovo razkrajajoče učinkovanje na vaško življenje. Nemški kapitalizem se mu je kazal v obliki liberalne zakonodaje, davčne politike, oderuštva, kar vse je pospeševalo diferenciacijo na vasi. Z vsem tem je nemštvo v dobi taborov, po sprejetju dualistične ustave leta 1867., ki je potrdila nemško nadvlado v avstrijskem delu dvojne monarhije, za trenutek zbudilo v slovenskem kmetu stari puntarski duh. Dejstva, da se ta duh v slovenskem kmetu ni naprej razvijal v odpor proti prodiranju nemškega kapitalizma in da so ostali poizkusi Levstika, tega slovenskega Svetozarja Markoviča, ki bi rad navezal na tradicije kmečkih puntov, brez trajnega uspeha, tega dejstva ni moči razložiti s cenanimi argumenti predvojne „farške gonje“. Treba si je biti na jasnem, da je bil prvi, ki je v kali zadušil tega duha, ravno slovenski liberalizem sam.

Dejali smo že, da je nemški kapitalizem s svojim prodiranjem odrival in oviral elemente s kapitalističnimi težnjami, ki so se razvijali na Slovenskem. Kaj pa je potrebno, da se take težnje, ki jih vsebuje že preprosta blagovna proizvodnja, izpremene v resničnost? Dvoje. Prvič, zadostna denarna sredstva za nabavo proizvodjalnih sredstev in mezdo delovni sili. Drugič, delavec, pravno svoboden in neodvisen, zmožen razpolagati sam s seboj, hkratu pa, kakor pravi Marx, neodvisen od proizvodjalnih sredstev, t. j., v svojem boju za obstanek navezan edino na svojo lastno delovno

silo. Pravno svobodo in neodvisnost je moči doseči le z zrušitvijo fevdalnih in cehovskih vezi. Tu se stremljenja buržoazije in kmeta skladajo in v tem znamenju sta šla skupaj v velike meščanske revolucije 18. in 19. stoletja; v tem smislu so bile te revolucije izraz enotne narodne volje in so se v njih oblikovali moderni zapadnoevropski narodi.

Pri nas na Slovenskem, kakor vobče v Avstriji (razen morda na Češkem) tako bojno tovarištvo med kmetom in liberalno buržoazijo ni nikoli obstajalo. Narobe, slovenski kapitalistični elementi — in ti so ravno tvorili jedro slovenskega liberalizma — so se borili z nemško buržoazijo v bistvu za to, kdo ima večjo pravico izmозgavati slovensko ljudstvo, tuji ali „narodni“ oderuh. Nedvoumno je to misel izrekel A. Koder leta 1883. v „Slov. Narodu“ (citirano po Ivanu Prijatelju „Janko Kersnik, njegovo delo in njegova doba“, II. zv. str. 396.): „Če umejo nasprotniki delati kapitale iz naše beračije, zakaj bi jih mi ne mogli.“

Oba elementa kapitalističnega proizvodjanja, denarno bogastvo in delovno silo, so ti elementi črpali iz slovenske vasi. Denarno bogastvo se je zbiralo kot plod „podjetnosti“ liberalnih advokatov, prekupčevalcev in vaških oderuhov, „svobodno“ delovno silo pa je predstavljal zaradi te „rodoljubne“ dejavnosti razlašeni, obubožani kmet, ki je v dobi velike agrarne krize osemdesetih in devetdesetih let tako napolnil mezdni trg, da ga industrija niti na Slovenskem niti v Avstriji ni mogla prestreči, s čimer se je pričel odliv slovenske delovne sile v Ameriko in Vestfalijo.

Vse to je izkopalo med slovenskim kmetom in liberalnim meščanstvom nepremostljiv prepad. Tako se je zgodilo, da so sadove tega protislovja pobrale konservativne sile. Te so v tistem času že izrivale liberalne elemente iz ideologije avstrijsko-nemškega kapitalizma in ponovno upostavljale na prestol svojo reakcionarno ideologijo, ki je od tedaj postala bistveni sestavni del ideologije monopolističnega kapitala v Avstriji vse do Dolfussa in Schuschnigga. Tipični agent tega kapitala na Slovenskem je bil dr. Šusteršič, ki ga pokojni Šuklje po pravici imenuje „v svojem srcu nemško čutečega“ človeka („Iz mojih spominov“, III. zv., str. 243.).

Do tega preobrata v ideologiji avstrijsko-nemškega meščanstva je prišlo prvič zaradi naraščajočega delavskega gibanja, ki je grozilo zajeti s svojo ideologijo tudi obubožano podeželje in je privedlo do Taaffejevega protisocialističnega zakona leta 1885.; drugič, zaradi popolnega bankrota avstrijskega liberalnega meščanstva, ki se je po borznem polomu leta 1873. prepričalo, da s sredstvi svobodne konkurence ne more biti kos visoko razvitim zapadno-evropskim kapitalističnim državam; tem je obvladanje svetovnega trga kot posledica stoletne kolonialne politike še dopuščalo vztrajanje pri načelih svobodne konkurence in liberalizma, med tem ko se je kapitalizem tako v Nemčiji kakor v Avstriji moral že zelo zgodaj zateči k zaščitnim carinam in ustvarjanju monopolističnih zvez.

Svojo imperialistično in monopolistično politiko je avstrijski kapitalizem inauguriral z okupacijo Bosne in Hercegovine leta 1878. Tretjič pa je agrarna kriza tudi pri konservativnem veleposestvu ustvarila potrebo po zaščitnih carinah in ga s tem približala monopolističnim težnjam buržoazije, kar se je odražalo v sistemu solidarnostnih carin in v političnem bloku veleposestva in buržoazije, ki ga je predstavljala Taaffejeva vlada.

Avstrijske konservativne sile so razpolagale tako z materialnimi kakor z moralnimi sredstvi. Ta so jim omogočala, da so prevzele jerobstvo nad kmečkim zadružništvom — (ki je takrat po inicijativi „od spodaj“, po zamisli iskrenih posvetnih in duhovniških rodoljubov, pričelo na Slovenskem rasti kot oblika kmečke samoobrambe pred oderuštvom prekupčevalcev in špekulantov, ki so izrabljali kmečko stisko v letih agrarne krize) — in to zadružništvo kasneje izpremenile v privesek monopolističnega kapitala, ki že po svoji naravi teži za čim večjo izločitvijo posredovalcev med producentom in konsumentom. S tem je bil že naprej odbit vpliv delavskega gibanja na podeželje in izpodrezana množična podlaga slehernemu poizkusu narodno-osvobodilnega gibanja pod vodstvom slovenske liberalne buržoazije, ki se je s svojo borbo proti kmečkemu zadružništvu v očeh ljudstva končno veljavno kompromitirala.

(Konec sledi.)

Petdesetletnica

Pavel Golia

Pet desetletij sem preletel urno.
Ozračje je biló lepó viharno,
nebo nad mano redkokdaj azurno
z nevihtami ves čas preradodarno.
In zmeraj me še vleče, kar je burno,
in dolgočasi, kar je mirno, varno,
in zmeraj še ne vem, kaj prav za prav
po burjah in vrtincih sem iskal.

Preveč sem dirjal in zato mogoče
prezrl marsikak zaklad ob cesti,
a kot samotni je, kdor s čredo noče,
sorodno dušo sreča v vsakem mesti.
Ah ljubice, še vedno ljubi vroče
vas vitez blodni, a do groba zvesti.
Srce nestalno in nemirna kri
iz žlahtne, dragocene sta snovi.

o čem med seboj govorite
v svečanih in jasnih božičnih nočeh,
ko kakor pri jaslicah bdite
ob nežnih in spečih kaleh,

kjer zemlja kot mati Marija
zagrinja, kar sanja in nič ne trpi,
kjer živih voda melodija
kot angelski spev vam zveni?

Kako ste vi stari tam složni,
kjer niste več v hlapčevski halji mesa,
v najgloblji modrosti pobožni,
kjer srd in zavist se neha.

A mi, ki nam že domačija
na boben gre, mi pa v pretep in prepir!
Očete nam zemlja povija,
zamišljeno tonejo v mir.

Iz poglavja o narodnih tradicijah*

A. Poljanec

(Konec.)

IV.

Razvoj slovenskega kmečkega zadružništva pod Avstrijo je praktično dokazal, da zadružništvo pod takim jerobstvom in v okviru kapitalističnega sistema ne more dokončno rešiti agrarnega in kmečkega vprašanja. No-tranja socialna diferenciacija na vasi se je nadaljevala; kmečko zadruž-ništvo ji ni bilo kos, zlasti pa ne potem, ko je odprlo vrata tudi nekmečkim pridobitnim slojem. Narobe, zadružništvo je to diferenciacijo z dokončno pritegnitvijo slovenske vasi v kapitalistično gospodarstvo le še pospeševalo. Že dr. Krek je gledal rešitev v ustanavljanju tovarn v okviru zadruž-niškega gibanja, ki naj bi prestreglo proletarizirano kmečko prebivalstvo in omejilo emigracijo. V ta namen je že pred vojno dal iniciativo za usta-novitev zadružne banke, ki je postala dejstvo šele po vojni z ustanovitvijo Zadružne gospodarske banke, tega izhodišča druge velike finančne skupine na Slovenskem. To Krekovo prizadevanje je imelo svoj smisel, ker je zanj obstajala realna podlaga. To podlago je tvoril novi sloj slovenske mestne in vaške buržoazije, ki se je razvil v okviru zadružništva, na podlagi na-

* V prvem delu tega članka, št. 3, str. 100 beri pravilno: Josip Vošnjak, a ne Miha Vošnjak.

predujoče diferenciacije na vasi in ustvaril temelj tkzv. „laži-zadružništva“, t. j. kapitalističnih akcionarskih podjetij pod zadružno firmo. Ta sloj je pričel zlasti po vojni izrivati iz zadružništva demokratični princip (vsak član po en glas) in uvajati princip kapitalističnih delniških družb (kolikor deležev, t. j. bogastva, toliko glasov). To stremljenje se, mimogrede rečeno, odraža tudi v nedavno sprejetem novem zadružnem zakonu.

Ta novi sloj je zadel v procesu svojega razvoja ob isto oviro, s katero se je že desetletja „brez upa zmage“ borila slovenska liberalna buržoazija, ob nemški monopolistični kapitalizem. Ta skupnost interesov ga je zbliževala s slovensko liberalno buržoazijo na podlagi boja proti nemškemu prodiranju na jug in simpatij za trializem, kar je prvič dobilo vidni izraz v krvavih skupnih demonstracijah pristašev obeh strank in delavstva leta 1908. v Ljubljani.

Zavoljo svoje tesne tradicionalne povezanosti z ljudstvom in pod vodstvom tako genijalnega voditelja, kakor je bil Krek, je bil ta sloj sposoben, prevzeti iniciativo slovenske narodne stvari iz rok liberalcev. Vse to dogajanje se je odražalo v Krekovi težnji po koncentraciji vsega slovenskega zadružništva, po pretvorbi slovenskega zadružništva iz priveska avstrijsko-nemškega finančnega kapitala — kar je pod Šusteršičevim vodstvom obektivno bilo — v mogočen jez proti prodiranju nemškega kapitalizma, v njegovi težnji po združbi vseh slovenskih demokratičnih sil v boju proti pangermanstvu. V tem je bistvo spora med Krekom in Šusteršičem, ki je mogel uveljaviti svojo oblast na Slovenskem samo s tem, da se je naslanjal na avstrijsko državno oblast in na redke napol veleposestniške elemente na vasi, katerim je bila n. pr. avstrijska carinska politika proti Srbiji njihova lastna politika in je opredeljevala njihovo stališče do Srbije ob začetku svetovne vojne. Šusteršičev vpliv je z Avstrijo stal in padel.

Največji pomen zadružništva je v tem, da je to zadružništvo izvedlo dokončno gospodarsko povezovanje slovenskega naroda, proničajoč v zadnjo slovensko vas. Krona tega gospodarskega povezovanja je bila ustanovitev prve vseslovenske politične stranke. V tem je zgodovinska vloga predvojnega zadružništva. Toda doba, ko je meščanstvo vodilo narodno-osvobodilno gibanje, je bila tedaj že prav pri kraju. Res je namreč, da se je ta nova slovenska buržoazija toliko bolj oddaljevala od ljudstva, kolikor bolj so njeni interesi postajali istovetni z interesi vseh ostalih sorodnih plasti slovenske družbe. To oddaljevanje se je pričelo že pred vojno. Tako so, kakor pravi Fr. Erjavec v svoji „Zgodovini katoliškega gibanja na Slovenskem“, nadomestne državnozborske volitve 19. maja 1914. povzročile „prav resno vznemirjenje v SLS“ in pomenile „resen opomin SLS, da nikakor ni nepremagljiva“ (str. 217.). Ob koncu vojne se obe stari slovenski meščanski stranki malone spojita. Pri volitvah v konstituinto 18. novembra 1920. sta dobili ti dve tradicionalni stranki skupaj komaj 43,3% glasov,

med tem ko so stranke delavcev in kmetov dobile skupaj 50-8% glasov. Pri tem ni važno, koliko so te stranke (n. pr. SKS, katere prvotni program je bil sila radikalen, malone revolucionaren) svoj program pozneje izvajale, važno je, na kakšne programe je takrat slovensko ljudstvo pristajalo. Na ugovore, češ, ljudstvo je bilo pač zapeljano, je Cankar že pred vojno dal popolnoma točen odgovor: „Dokler je ljudstvo ponižno, dokler veruje v prazne fraze, dokler nosi zastavo križem domovine in stavi slavoloke in mlaje ocilindrenim in ofrakanim malikom — dotlej je ljudstvo narod, dotlej se imenuje naše dobro, zavedno ljudstvo. Komaj se zaveda svoje moči in svoje pravice — tedaj je naenkrat zapeljano ljudstvo...“ („Slovensko ljudstvo in slovenska kultura“, Zbr. spisi, 11. zv., str. 347). In to vsekako ni retorična gesta, še manj demagoška krilatica, marveč živa resničnost.

Po vojni se proces odtujevanja od ljudstva nadaljuje v novih razmerah, o čemer smo govorili že v članku „Dve razdobji fašizma na Slovenskem“ (gl. 1—2. št. „Sodobnosti“). Politika obeh strank prehaja zmeraj bolj v politiko dveh finančnih skupin, proti katerima se postavlja politika slovenskega naroda v vsej njegovi konkretnosti. Od teh dveh skupin se je ena tudi že formalno „emancipirala“ od slovenskega ljudstva, druga pa se v procesu nadaljnje notranje diferenciacije doslej največje slovenske stranke izdvaja in se teoretično, zlasti pa praktično približuje že oblikovani izraziti politični tvorbi finančnega kapitala v Jugoslaviji. V prvem primeru se odtrganost od slovenskega ljudstva izraža v „integralnem jugoslovenstvu“, v drugem primeru pa se isto dejstvo očituje še na mnogo širši, tako rekoč mednarodni podlagi, marveč v težnji, predstaviti svojo ozko razredno stvar kot slovensko narodno stvar in jo vključiti v stvar sodobne mednarodne reakcije. Toda naj vijugasta pot politične taktike obe skupini še tako loči, v bistvu sta isto, družijo ju in hkratu povezuje s sorodnimi družbenimi plastmi po vsem svetu težnja, predstaviti svoje interese kot interese celote in vse, kar se v ljudstvu tej težnji upira, označiti kot „protinardno“, „protidržavno“ „brezdomovinsko“ in „brezversko“.

V.

Vidimo torej, da je bil razplet revolucije leta 1848. v Avstriji in njen končni izid odločilnega pomena za oblikovanje slovenskega narodnega značaja. Desetletja po letu 1848. so bila v tem pogledu morda važnejša stoletja prej. Ta, na prvi pogled drzna trditev ima svojo utemeljitev v dejstvu, da trga kapitalizem s svojim prodiranjem na vas še tiste vezi starega kmečkega občestva, ki so se ohranile vso dobo fevdalizma. Kapitalizem individualizira kmeta v njegovem odnosu proti trgu. Zato je ogromne važnosti, v kakšnih okoliščinah in pod kakšnimi vplivi se to prepajanje kmeta z meščanskim individualizmom vrši.

Kjer je kmet dobil zemljo neposredno iz rok svojih zaveznikov v revoluciji, kjer je bila fevdalna reakcija v ognju vsenarodne vstaje uničena tako v materialnem (s popolno razlastitvijo in izgubo fevdalnih predpravic) kakor v moralnem pogledu (s popolnim kompromitiranjem v očeh množic), tam ni mogla niti v enem niti v drugem pogledu vplivati na protikapitalistično razpoloženje kmečkih in malomeščanskih množic. Tam so se kmetje v boju proti kapitalističnemu načinu izkoriščanja podeželskega prebivalstva združili v samostojne kmečke stranke pod vodstvom najradikalnejšega dela malomeščanstva. Tako je bilo z radikalnimi socialisti v Franciji ali pa z radikali Svetozarja Markoviča v Srbiji. V tem primeru so pozitivne tradicije naroda prešle neposredno na ta gibanja, se v toku novih bojev razvijale dalje in oblikovale močno narodno zavest in ponos, nerazdružno zvezan s svobodoljubnimi načeli. Tako so Kosovo, „ustanak na dahije“ in „timočka buna“ še vedno živi v srbskem narodu, kakor so v francoskem narodu žive tradicije velike revolucije, ki jih današnja doba vsenarodnega zedinjevanja proti fašizmu spet znova in znova poživlja.

Isti slučaj imamo tudi tam, kjer so se kapitalistične oblike izkoriščanja neposredno naslonile na še ne popolnoma odpravljene ali pa sploh neodpravljene oblike fevdalnega izkoriščanja. Tu nastopata fevdalizem in kapitalizem proti kmetu kot zaveznika in je vpliv fevdalnih konservativnih sil na kmetovo protikapitalistično razpoloženje že naprej izključen. Tak slučaj smo imeli v carski Rusiji, kjer so se kmetje pod vodstvom radikalnega malomeščanstva zbirali v stranki socialistov-revolucionarjev, tako imenovanih eserov, ki je šele zaradi svojega ravnanja v obeh revolucijah februarja in oktobra leta 1917. in v dobi med njima, morala prepustiti vodstvo kmečkih množic boljševikom. Tako je v vseh kolonialnih deželah, kjer se tuji imperializem opira neposredno na domači fevdalizem in ga z vsemi silami skuša konzervirati. Pri nas imamo tak primer pri Hrvatih, kjer so se kmečke množice že pred vojno strnile za bratoma Radićema na podlagi radikalnega in izrazito demokratičnega programa, ki je obujal in nadaljeval tradicije Matije Gubca in zagorskih „mužev“. Iz istega vzroka je generacija „Mlade Bosne“ zapustila v bosanskem kmečkem ljudstvu močne sledove, med tem ko je pri nas „Preporod“ neopaženo šel mimo njega.

Na Slovenskem pa so zaradi svojevrstne rešitve fevdalnih agrarnih odnosov ravno v dobi največjega preloma v kmečkem življenju vplivale na kmeta sile, ki so zavestno dušile v njem vse slavne tradicije, v katerih pogledu slovenski kmetje pred letom 1848. prav nič ne zaostajajo za drugimi. Umetne tradicije, ki jih je slovensko liberalno meščanstvo časih hotelo tako rekoč nasaditi, so bile prikrojene interesom tega meščanstva in niso mogle najti na vasi nobenega odmeva. Resnične, pozitivne tradicije

so bile potisnjene nekako v podzavest ljudstva, kjer spe kakor kralj Matjaž pod Peco in čakajo, da jih prebude dogajanja, v katerih bo slovenski kmet spet sodeloval kot samostojen politični činitelj, skupaj s svojimi brati po delu, ki so v povojnem času uspeli, ustvariti si svoje lastne tradicije in se z njimi uveljaviti kot edini sposobni voditelj slovenskega naroda v današnji dobi imperializma in fašizma.

Kakor je reakcija z ene strani dušila v ljudstvu pozitivne tradicije, tako je z druge strani vedoma, slovensko „napredno“ meščanstvo pa s svojim figarskim vzgledom nezavedno, vplivala na oblikovanje tistih nesimpatičnih črt slovenskega narodnega značaja, ki jih obeležujejo: hlapčevstvo, ponižnost, klečeplastvo.

VI.

V svojih razmotrivanjih o narodnem značaju smo doslej izpuščali tisto črto v slovenski kmečki miselnosti, ki bi jo nekateri radi posplošili in povzdignili v atribut, nerazdružno zvezan s pojmom slovenskega naroda, drugi pa so jo (in jo še zdaj tako „med nami rečeno“) uvrščali med najbolj negativne pojave v slovenskem značaju. To je versko čustvovanje slovenskega kmečkega ljudstva. Storili smo to zategadelj, ker versko čustvovanje ni nobena slovenska posebnost niti ni posebnost slovenskega kmečkega ljudstva, marveč nujen izraz kmečke družbene biti vobče, z druge strani pa nam pogled v zgodovino bojev slovenskega ljudstva, od kmečkih puntov do danes kaže, da versko čustvovanje samo ob sebi ne predstavlja nobene nepremostljive ovire za dejavnost kmečkega ljudstva v smislu načel svobode in napredka. Ko je Cankar, govoreč o kmečkih puntih v 16. in 17. stoletju dejal, da je „vsaka ped svobode, ki si jo pribori ljudstvo, korak naprej v kulturi“ (l. c. str. 332), prav gotovo ni mislil, da je bilo to ljudstvo tedaj brez verskega čustvovanja. Z verskim čustvovanjem je pač ravno tako kakor je z mnogimi, skoz in skoz pozitivnimi črtami v narodnem značaju, n. pr. s čustvom ljubezni do domače grude, z narodnim ponosom itd. Na teh vrednotah naroda, na njegovi kulturi, na slavnih tradicijah iz njegovih bojev za osvobojenje in zedinjenje, na vsem, kar v človeku vzbuja občutek narodnega ponosa, gradi najbolj reakcionarna ideologija v zgodovini človeštva, ideologija fašizma, ravno najodvratnejše črte svojega nazoranja, šovinizem, zoološko mržnjo do drugih „manjvrednih“ narodov.

Podobno igranje z verskim čustvom je zadnje čase med uvidevnimi cerkvenimi krogi privedlo do spoznanja, da je le v škodo verski stvari sami, če služi tistim, ki so se (in se še) „cerkvi laskali in jo imenovali veliko ohranjujočo silo, takoj nato pa od nje zahtevali, da igra policista“ (čikaški kardinal Mundelein v enem svojih zadnjih govorov).

Po vseh teh razmotrivanjih se nam kar sam vsiljuje odgovor na vprašanje: Ali so tiste negativne črte v značaju slovenskega ljudstva zaradi katerih pesimisti majejo z glavo nad usodo slovenskega naroda, večne in neizpremenljive? Nadaljevalci Šusteršičevih tradicij v novih razmerah in v novem času, ki jim je ovekovečenje takih „prvin“ slovenskega naroda vprašanje njihovega biti ali ne biti, pravijo: da.* Da pa jih resničnost nekega dne ne bi postavila na laž, mobilizirajo vsa razpoložljiva materialna in moralna sredstva, ki naj služijo ohranitvi teh „prvin“. Zgodovinska dejstva izpred leta 1848., praktične izkušnje povojnih let, primer primorskih Slovencev, objektivna razvojna tendenca, ki jo v slovenski vasi danes lahko tako reči otipljemo, zraven pa vsi tisti, ki so prepričani, da ta tendenca m o r e postati resničnost, pravijo n e !

Pri tem pa je treba pomniti, da izpremembra, odnosno prehod možnosti v resničnost ni mehanični proces, ki se vrši sam od sebe (tako ravno gledajo na stvar nedejavni pesimisti), marveč v prvi vrsti stvar vsestranske politične, kulturne in gospodarske dejavnosti živih ljudi. Težki dnevi preizkušnje, ki spričo obče politične konstelacije po svetu in doma čakajo slovenski narod kot celoto, terjajo takih dejavnih ljudi.

V tej dejavnosti današnjega slovenskega človeka bo našla svojo konkretno vsebino ljubezen do tiste slovenske domovine, katere zedinjenje je spričo njene današnje razkosanosti postalo vprašanje razvoja mednarodne politike, izida splošnega boja proti imperializmu in fašizmu. Ali kakor pravi Cankar:

„Jaz, bratje, pa vem za domovino in mi vsi jo slutimo. Kar so nam siloma vzeli, za kar so nas ogoljufali in opeharili, bomo dobili povrnjeno in poplačano s stoterimi obrestmi! Naša domovina je boj in prihodnost; ta domovina je vredna najžlahtnejše krvi in najboljšega življenja. Iz muke trpljenja in suženjstva neštetihi milijonov bo vzrasla naša domovina: vsa ta lepa zemlja z vsem svojim neizmernim bogastvom. Tedaj bodo le še grenak in grd spomin te gosposke domovine, na suženjstvu zidane, s krvjo in solzami gnojene, sramota človeštvu, zasmeh pravici ...

Drugačno melodijo bo dobila pesem o „lepi naši domovini!“

* Tako se „Slovenec“ (11. januarja 1938) ne strinja s karakteristiko pokvarjenega kmeta, kakršno je dala zagrebška „Nova riječ“ in kakršna živi v predstavi hrvaškega kmečkega ljudstva: „To je tisti kmet, ki je cerkveni ključar. Redno je v cerkvi, križ dela s širokimi kretnjami, da bi ga bolj videli... Vedno je točno obveščen, kaj dobiva kmet, in to diskretno in pazljivo sporoča duhovniku... Je v stalni in zaupni zvezi z gospodom bogom. Smatra se za njegovega zaupnika... Tiste brezbožnike, ki ne hodijo v cerkev in k spovedi strašno sovraži, ker misli, da nihče nima nikdar vreče grehov prazne, kakor je on nima.“